

УДК 340.12

І. В. Процюк, кандидат юридичних наук,
доцент Національного університету «Юри-
дична академія України імені Ярослава
Мудрого»

Поділ державної влади в президентсько- парламентській республіці

Останні десятиріччя показують, що класичні форми парламентської і президентської республік не завжди сприяють узгодженості і взаємодії вищих органів держави, що веде до зниження керованості державою, до кризи всієї політичної системи. Для зняття цих і деяких інших негативних проявів створюються змішані форми державності¹. Характерно, що в більшості країн, які відкинули в недавньому минулому тоталітарні режими, встановилась змішана республіканська форма правління². Змішані форми державності мають свої різновиди і зазвичай їх поділяють на парламентсько-президентську та президентсько-парламентську республіки. До останнього різновиду форми державного правління відносять Францію — державу, де вперше була встановлена така форма. В юридичній науковій літературі найбільш поширена точка зору, згідно з якою П'ята республіка

---

¹ Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. — М. : Юристъ, 1997. — С. 83.

² Конституционное (государственное) право зарубежных стран : учебник : в 4 т. Т. 1–2 / отв. ред. Б. А. Страшун. — М. : Изд-во БЕК, 1996. — Т. 1–2. — С. 315.

у Франції — це класична змішана республіка¹. До таких республік також відносять Португалію, Вірменію, Росію, Україну.

Оскільки П'ята республіка у Франції являє собою класичну президентсько-парламентську республіку, то буде доцільно детальніше дослідити модель поділу державної влади із зазначеною системою стримувань і противаг за Конституцією Франції 1958 р. з відповідними змінами й з урахуванням політико-правової практики її апробації.

Порядок формування уряду у Франції, передбачений Основним законом, порівняно простий: президент призначає прем'єр-міністра і за його поданням — інших членів уряду. При цьому він не зв'язаний жодними умовами, а його декрет не має потреби в контрасигнації. Однак через те, що уряду необхідно отримати вотум довіри з боку парламенту, президент не вільний

¹ Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. спеціальностей вищих навч. закладів / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина, (автор глави VI С. М. Олейников). — Х. : Право, 2002. — С. 88; Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко (автор глави 5 Н. М. Пархоменко). — К. : Юрінком Інтер, 2006. — С. 130; Теорія держави і права : навч. посіб. / за заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. — К. : Юрінком Інтер, 2004. — С. 95; Бостан С. К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики : монографія. — Запоріжжя: Юрид. ін-т, 2005. — С. 107; Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран. — М. : Юрист, 2001. — С. 163; Арановский К. В. Государственное право зарубежных стран. — М. : ИНФРА-М, ИД «Форум», 2001. — С. 169; Комаров С. А. Теория государства и права : учеб.-метод. пособие. — М. : НОРМА : НОРМА-ИНФРА М, 2003. — С. 225; Мишин А. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. — М. : Белые Альвы, 1996. — С. 89; Морозова Л. А. Теория государства и права : учебник. — М. : Юристъ, 2004. — С. 79; Гомеров И. Н. Государство и государственная власть: предпосылки, особенности, структура. — М. : ООО «Издательство ЮКЭА», 2002. — С. 744; Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько (автор темы 5 (§ 1, 2, 4) В. Л. Кулапов). — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Юристъ, 2004. — С. 85; Керимов А. Д. О своеобразии государственной системы современной Франции // Государство и право. — 2001. — № 1. — С. 71–74; Николаев А. Смешанные варианты разделения властей // Право и жизнь. — 2001. — № 3. — С. 18–31; Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х томах / отв. ред. М. Н. Марченко. — М. : Зерцало, ТЕИС, 1998. — С. 181; Сырых В. М. Теория государства и права. — М. : Былина, 1998. — С. 65.

у виборі кандидатур ні на посаду прем'єр-міністра, ні інших членів уряду, інакше за цим його кроком матиме місце парламентський вотум недовіри, результатом чого може бути або відставка президентського уряду, або розпуск парламенту, ускладнений часовими й кількісними чинниками (у конституційно закріпленій строк в одній конфліктній ситуації він може розпустити парламент тільки один раз).

Президент призначає на пост прем'єр-міністра того, кого підтримує парламентська більшість. Він не вільний у цьому призначенні, оскільки кандидатура, що не підтримується більшістю парламенту, не одержить схвалення програми уряду, яка виноситься на голосування в нижній палаті парламенту згідно зі ст. 49 Конституції Франції¹. Відтак, модель взаємозв'язку президента й парламенту (парламентської більшості) тут прямо залежить від їх партійної належності. Можливі два варіанти політичної ситуації, що впливає на реалізацію державної політики й відповідних конституційних повноважень здебільшого президента, а також компетенційної взаємодії й обсягу повноважень парламенту й президента щодо формування уряду: коли їх партійна належність збігається і коли ні.

Період, коли партійна належність президента й парламентської більшості збігається, деякими вченими характеризується як президентський спосіб функціонування державного механізму². Утворюється так зване партійне єдиновладдя на чолі з президентом. При цьому з формально-юридичної точки зору президент не здійснює власну (президентську) функцію. А отже, з функціонального аспекту поділу влади виділяти четверту — президентську — гілку державної влади абсолютно не виправдано. Влада президента, звичайно ж, підсилюється, однак за своїм характером залишається виконавчою.

Період, коли партійна належність президента й парламентської більшості є різною, деякими науковцями характеризується

¹ Massot J. Chef de l'état et chef du gouvernement: dyarchie et hierarchie / J. Massot. — Paris, 1993. — P. 124.

² Керимов А. Д. О своеобразии государственной системы современной Франции // Государство и право. — 2001. — № 1. — С. 34; Duverger M. Le système politique français / M. Duverger. — Paris, 1996. — P. 34.

ся як парламентський спосіб функціонування державного механізму¹. Обґрунтовуючи названу позицію, вони посилаються на те, що в цей період формування уряду є виключно парламентським. У зв'язку з тим, що уряд може здійснювати свої повноваження на вотумі довіри з боку парламенту, досить складно уявити ситуацію, коли парламентська більшість належить до однієї партії, а уряд — до іншої. У подібній ситуації президент перестає координувати діяльність парламенту й уряду і стає опозиціонером сформованого партійного єдиновладдя на чолі з главою уряду — прем'єр-міністром, який спирається на опозиційну президентові парламентську більшість. Саме в цьому випадку яскраво виявляється біцефальність виконавчої влади, її очолюють президент і прем'єр-міністр одночасно, хоча справедливості заради слід зауважити, що наявність у президента конституційно закріплених виконавчих повноважень, повноважень по формуванню уряду априорі дає йому змогу стати на чолі партійного єдиновладдя в описаному вище періоді функціонування моделі поділу державної влади й системи стримувань і противаг у президентсько-парламентській республіці.

Уряд відповідальний перед парламентом. Так, в абз. 1 ст. 24 Конституції Франції прямо проголошено, що парламент контролює його діяльність, оцінює державну політику². Конституція не наділяє президента правом самостійного ухвалення рішення про відставку уряду; для цього необхідна наявність або ініціативи прем'єр-міністра, або прийнята парламентом резолюція осудження. Виходячи із цього, політичну відповідальність уряд несе тільки перед парламентом. Він може висловити уряду вотум недовіри. Останній же зобов'язаний вручити президентові заяву про відставку, який, у свою чергу, вправі її не прийняти, а розпустити парламент.

При цьому важливим є тільки одне — ступінь реальної підтримки партії народом. Якщо президент має таку підтрим-

¹ Керимов А. Д. О своеобразии государственной системы современной Франции // Государство и право. — 2001. — № 1. — С. 34; Duverger M. Le systeme politique français / M. Duverger. — Paris, 1996. — P. 34.

² Конституції зарубіжних країн : навч. посіб. / за заг. ред. В. О. Серьогіна. — Х. : Вид-во «ФІНН», 2009. — С. 51.

ку, ніщо не зможе перешкодити скористатися наданим йому ст. 12 Конституції правом розпустити парламент і призначити нові вибори. Згідно із цією нормою президент зобов'язаний перш за все проконсультуватися з прем'єр-міністром і головами палат парламенту, хоча ці консультації для нього є дорадчими.

Перший і третій абзаци ст. 49 Конституції Франції, що передбачають постановку питання про довіру уряду у зв'язку з його програмою й голосуванням за конкретним законопроектом, дозволяють прем'єр-міністрам, так би мовити, тиснути на парламентську більшість. Так, прем'єр-міністр після обговорення в Раді міністрів порушує перед Національними зборами питання про відповідальність уряду у зв'язку з його програмою або (за необхідності) із загальнополітичною декларацією (абз. 1 ст. 49). Особливо значимий при цьому є абз. 3 ст. 49, відповідно до якого уряд може проводити законопроекти через парламент, по суті, без голосування, якщо пов'яже долю цього законопроекту з питанням про довіру уряду. Якщо протягом 24 годин після цього оголошення не пролунає резолюції осудження або вона не буде прийнята, внесений законопроект вважається схваленим.

Зауважимо, що у Франції право розпуску парламенту президентом можливе при будь-якій розстановці політичних сил, оскільки воно є чітким конституційним положенням. Останнє переконує деяких правознавців в існуванні четвертої — президентської, арбітражної — влади. «Президент Франції — це арбітр з вирішальним правом голосу з питання про розпуск парламенту», — вважають вони¹. Право розпуску ним парламенту стає одним з найдійовіших засобів впливу, «головною зброєю президента протягом періоду співіснування»². У той же час право розпуску парламенту жорстко обмежено кількісними й часовими межами: у конфліктній ситуації можна розпустити парламент тільки один раз, бо повторний розпуск не допускається протягом

¹ Gilson B. La decouverte du regime presidentiel / B. Gilson. — Paris, 1982. — P. 391.

² Cohendet M. A. La cohabitation. Leçons d'une experience / M. A. Cohendet. — Paris, 1993. — P. 149.

року після його обрання. У випадку прийняття парламентом резолюції осудження уряду в рік, коли розпуск парламенту неможливий, президентові не залишиться нічого іншого, як відправити уряд у відставку.

Проте, якщо парламент обрано після президента (відповідно до концепції «більш свіжої легітимності» одержав мандат від населення пізніше), останньому не залишається нічого іншого, як сформувавши опозиційний йому уряд. Якщо ж його самого обрано після парламенту, зрозуміло, розпуск останнього для нього може стати більш результативним.

У період співіснування влади обсяг реальних повноважень президента Франції суттєво скорочується, проте в нього залишається достатньо засобів, які не дозволяють вести мову про нього як про номінального главу держави — на зразок президента в парламентській республіці. По-перше, одним із найдійовіших засобів впливу президента, як уже зазначалося, є право розпуску парламенту. По-друге, абз. 1 ст. 13 Конституції закріплює, що президент підписує ордонанси й декрети, розроблені Радою міністрів. Як свідчить досвід Франції, президент закріпив за собою право відмовити уряду в підписанні ордонансів. Беззаперечним залишається те, що ані уряд не вправі приймати акти, якщо вони не підписані президентом, ані президент не вправі підписати акти, не прийняті урядом. Відповідно і президент, і прем'єр-міністр змушені зважати на позицію один одного, навіть якщо вони належать до різних політичних течій.

Конституція Франції поділила всю сферу правотворчості на закони, прийняті парламентом (законодавчою владою), і регламентарні акти, що приймаються урядом за підписом президента (владою виконавчою) і мають силу закону. У статті 37 зазначається, що «питання, які не входять у сферу законодавства, мають регламентарний характер». При цьому ст. 34 Конституції встановлює вичерпний перелік питань, регульованих законом. Однак допускається в межах певного, чітко зазначеного строку й відповідно до встановленого порядку делегування уряду деяких законодавчих повноважень. Таким чином, П'ята республіка Франції суттєво обмежує законодавчі повноваження парламенту.

Право законодавчої ініціативи належить прем'єр-міністрові і членам парламенту (ст. 39 Конституції), президент же ним не володіє. У той же час законопроекти, внесені прем'єр-міністром, обов'язково обговорюються на засіданні Ради міністрів, на якому головує президент. Це дозволяє стверджувати, що, незважаючи на те, що право законодавчої ініціативи президента конституційно не закріплено, його вплив на визначення законопроектів, які вносяться в парламент, безсумнівний. Отже, при будь-якому розкладі політичних сил він є активним учасником правотворчого процесу.

Незмінним правом президента є також направлення послань палатам парламенту (насамперед, нижній — Національним зборам), що можна прирівняти до квазізаконодавчої ініціативи, коли парламентська більшість підтримує його, в іншому випадку парламентська більшість не буде прислухатися до думки опозиційного президента. Значимим у цьому контексті є доповнення у 2008 р. до Конституції, що «президент виступає в парламенті, скликаному як конгрес. Виступ президента може бути зроблено без його присутності і не може бути предметом будь-якого голосування» (абз. 2 ст. 18)¹.

Повноваженням президента є його право призначення на військові й цивільні посади. Згідно з абз. 2 ст. 13 Конституції право призначення на такі посади має президент, але ж абз. 1 ст. 21 надає ці права і прем'єр-міністрові, уточнюючи, що «при дотриманні положень ст. 13 він здійснює регламентарні повноваження й призначає на цивільні й військові посади». Проте аналізоване повноваження президента ставиться під вплив парламенту, а тому виявляється ускладненим для реалізації під час періоду співіснування влади: органічний закон встановлює, крім перелічених в абзаці третьому, посади чи функції, стосовно яких через їх важливість для гарантування прав і свобод чи економічного й соціального життя нації повноваження президента Республіки щодо їх призначення реалізується після отримання публічного висновку відповідних постійних комісій

¹ Конституції зарубіжних країн: навч. посіб. / за заг. ред. В. О. Серьогіна. — Х.: Вид-во «ФІНН», 2009. — С. 50.

кожної палати парламенту. Президент Республіки не може здійснювати будь-яке призначення, якщо негативне голосування становить принаймні 3/5 поданих голосів у кожній з двох комісій. Компетентні постійні комісії, в яких розглядаються питання про відповідні посади чи функції, визначаються законом (абз. 5 ст. 13)¹.

Незмінними при будь-якому розкладі політичних сил є й надзвичайні повноваження президента (ст. 16 Конституції). Проте відповідно до внесених змін до Основного закону Франції у 2008 р. взяття повноти влади президентом згідно зі ст. 16 ставиться під контроль Конституційної ради, яка висловлюється про доцільність надзвичайного стану з погляду Конституції.

Надзвичайно значущим є повноваження президента Франції щодо призначення референдуму. Як відомо, французька модель референдної демократії є однією з визначальних в європейському конституційному просторі. Змістовне наповнення референдної демократії у Франції традиційно визначалося питаннями легітимізації конституцій, довіри (недовіри) президентів або подовження строку його повноважень, а також міжнародно-правовими питаннями. Особливо важливим у даному дослідженні є те, що на практиці ці питання часто поєднувалися і, по-суті, прямо чи опосередковано стосувалися конституційної реформи й підтримки громадянами конституційних ініціатив, а отже, і політики президентів цієї держави.

Так, за свідченням Ж.-П. Жакке, народ Франції, реалізуючи свою установчу владу, затверджував на референдумах тексти конституцій держави у 1793, 1795 і 1946 роках². Натомість значно частіше предметом референдумів у Франції ставали зміни до конституцій. Як уже зазначалося, на референдумі у 1958 р. була затверджена Конституція П'ятої республіки — «голлістська». На референдумах 1962, 2000 та 2008 років були схвалені конституційні поправки щодо (відповідно) способу, строку обрання й кількості строків переобрання президента.

¹ Конституції зарубіжних країн : навч. посіб. / за заг. ред. В. О. Серьогіна. — Х. : Вид-во «ФІНН», 2009. — С. 50.

² Жакке Ж.-П. Конституционное право и политические институты : учеб. пособие / Ж.-П. Жакке ; пер. с франц. — М. : Юристъ, 2002. — С. 110.

Належне проведення процедур референдуму забезпечується Конституційною радою Франції, яка має повноваження здебільшого попереднього конституційного контролю. Вона у Франції дуже схожа на європейську модель контролю, проте відрізняється від них, зокрема, порядком свого призначення, складом, повноваженнями, застосовуваною процедурою та способом розгляду справ. Меншою мірою Конституційна рада здійснює повноваження щодо інцидентного конституційного контролю — по скаргах громадян перевіряє конституційність нормативних актів, або вже застосованих, або які підлягають застосуванню в процесі судового розгляду¹.

Так, ст. 61 Конституції Франції проголошує, що «органічні закони до їх промульгації, пропозиції закону, зазначеного у ст. 11, до того як вони будуть передані на референдум, а також регламенти палат до набуття ними чинності мають бути передані до Конституційної ради, яка встановлює їх відповідність Конституції. З тією ж метою закони можуть бути передані до Конституційної ради до їх промульгації президентом республіки, прем'єр-міністром, головою Національних зборів, головою Сенату або шістдесятьма депутатами чи шістдесятьма сенаторами. У випадках, передбачених двома попередніми абзацами, Конституційна рада має вирішити справу по суті упродовж місяця. Проте за вимогою уряду, якщо справа є невідкладною, цей строк скорочується до восьми днів. У зазначених випадках звернення до Конституційної ради призупиняє строк промульгації»².

Поступово Конституційна рада перетворилася на своєрідного арбітра у суперечках уряду з опозицією. Якщо в 1974–1981 рр. нею перевірялося 28 % усіх законів, то в період з 1981 по 1986 рік — 50 %³. Таким чином, такий орган в умовах функціонування партійного єдиновладдя на чолі чи-то з президентом, чи з

¹ Боботов С. В. Конституционная юстиция. — М. : Прогресс, 1994. — С. 85.

² Конституції зарубіжних країн : навч. посіб. / авт.-упоряд.: В. О. Серьогін, Ю. М. Коломієць, О. В. Марцеляк та ін. / за заг. ред. В. О. Серьогіна. — Х. : Вид-во «ФІНН», 2009. — С. 59.

³ Боботов С. В. Конституционная юстиция. — М. : Прогресс, 1994. — С. 91.

прем'єр-міністром є надзвичайно потужним елементом у системі стримувань і противаг.

Що стосується судової влади, то в цілому у цій країні правосуддя й особливо розвинена адміністративна юстиція є незалежними¹. Судова система Франції доволі складна. Virізнюються суди загальної юрисдикції й адміністративні трибунали, які здійснюють адміністративну юстицію. Система загальних судів включає Касаційний суд, суди апеляційні й першої інстанції. Систему адміністративної юстиції очолює Державна рада. До цієї системи входять також адміністративні й апеляційні адміністративні суди (трибунали). Жоден суд не вправі виносити рішення з приводу конституційності того чи іншого закону, хоча Державна рада оцінює конституційність адміністративних актів. Існує також низка квазісудових органів спеціальної юрисдикції: Верховний суд, що створюється для розгляду справи про усунення президента з посади, і Суд республіки, який розглядає справи щодо кримінальної відповідальності членів уряду за посадові злочини і правопорушення.

Аналіз конституційних положень П'ятої республіки у Франції з урахуванням політичної практики їх втілення дає підстави вважати її президентсько-парламентською, оскільки повноваження президента дозволяють йому займати провідне місце в системі вищих органів державної влади, конкурувати з парламентом щодо формування уряду і не перетворюють його на номінального главу держави при будь-якій розстановці політичних сил.

Здійснення виконавчої влади в цій державі має низку особливостей. По-перше, аналіз змісту й обсягу повноважень глави Французької республіки, прем'єр-міністра й уряду дає підстави вести мову про біцефальну, дуалістичну структуру центральної виконавчої влади. По-друге, специфіка організації виконавчої влади полягає у тому, що існують так би мовити два формати, в яких може працювати уряд, — Рада міністрів, і Кабінет міністрів. У Раді міністрів головує президент, за його дорученням — прем'єр-міністр; засідання Кабінету міністрів

¹ Бержель Ж.-Л. Общая теория права. — М. : Nota Bene, 2000. — С. 538.

проводить прем'єр-міністр. Усі акти Ради міністрів підписуються президентом.

Концентрація переважної більшості владних повноважень у руках президента й уряду зумовила слабкий статус загальнонаціонального представницького органу — парламенту. Обмеження його компетенції простежується майже в кожній статті Конституції. Так, час проведення кожною з палат парламенту однієї чергової сесії обмежено 120 днями. Прем'єр-міністрові належить право вимагати скликання парламенту на позачергову сесію, яка відкривається й закривається декретом президента. Перелік питань, які унормовуються виключно законами, є вичерпним і досить стислим. До того ж у Конституції, як уже наголошувалося, не визначено правових підстав для розпуску нижньої палати парламенту.

Оскільки П'ята республіка у Франції (з 1962 р.) по праву може вважатися президентсько-парламентською, модель організації державної влади в тих країнах, які у своєму державному розвитку сприйняли французький конституційний досвід, теж можна віднести до президентсько-парламентських республік. Так, Португалія обрала президентсько-парламентську форму державного правління з прийняттям Конституції в 1976 р.¹ Значимі для моделі організації державної влади конституційні поправки були внесені у 1997 р. (єдиний текст міститься в законі від 20 вересня 1997 р., № 218). Обирати президента відтепер можуть і португальські громадяни, які проживають за кордоном. Були внесені також зміни в кількісний склад Асамблеї республіки (парламенту).

Республіка Вірменія за Конституцією 1995 р.² теж дублює французький зразок. Президент цієї держави обирається на п'ять років, парламент — на чотири, отже, їх вибори проходять у різний час. Виходячи з концепції так званої більш свіжої легі-

¹ Конституция Португальской Республики от 2 апреля 1976 г. // Конституции государств Европы : в 3 т. / под общ. ред. и со вступ. ст. Л. А. Окунькова. — М. : НОРМА, 2001. — Т. 2. — С. 748–836.

² Конституция Республики Армения от 5 июня 1995 г. // Конституции государств Европы : в 3 т. / под общ. ред. и со вступ. ст. Л. А. Окунькова. — М. : НОРМА, 2001. — Т. 1. — С. 262–284.

тимності, черговість проведення президентських і парламентських виборів вирішальним чином визначає наслідок конфронтації між президентом і парламентом (парламентською більшістю). Уряд формується президентом: ч. 4 ст. 55 Конституції Вірменії проголошує, що президент призначає і звільнює прем'єр-міністра, за поданням якого призначає й звільнює членів уряду. Проте до початку своєї роботи йому необхідно одержати вотум довіри з боку парламенту, про що свідчить ст. 74 Конституції. Як бачимо, президент не є вільним у виборі кандидатури на посаду як прем'єр-міністра, так і інших членів уряду: не враховувати розклад політичних сил у парламенті він не може, інакше цей крок спричинить парламентський вотум недовіри, наслідком чого може бути або відставка уряду, або розпуск парламенту президентом, ускладнений кількісними й часовими чинниками.

Таким чином, склад уряду Вірменії, який формується президентом, вирішальною мірою визначається парламентом (парламентською більшістю). У випадку відмови в довірі, як і в разі винесення парламентом рішення про вотум недовіри уряду, прем'єр-міністр зобов'язаний подати президентові заяву про відставку. З огляду на це політичну відповідальність уряд несе перед парламентом. Отже, для нормального функціонування держави він завжди повинен мати підтримку (вотум довіри) з боку парламенту. Однак норма ч. 4 ст. 55 Конституції дозволяє зробити також висновок і про те, що політичну відповідальність прем'єр-міністр та уряд несуть перед президентом. Схожий механізм діяльності вищих органів державної влади закріплений відповідно до Конституції 1996 р. в Україні.

Якщо аналізувати сутність організації державної влади в Португалії, Вірменії, Україні, то можна стверджувати, що паралелі з моделлю поділу державної влади й відповідною системою стримувань і противаг у П'ятій республіці у Франції є очевидними. Так, конституційно-правова модель організації державно-владних інститутів усіх трьох держав відповідає президентсько-парламентській республіці.

Таким чином, головними ознаками президентсько-парламентської республіки, на нашу думку, є такі: 1) уряд фор-

мується президентом спільно з парламентом; 2) діє позапарламентський спосіб обрання президента, який отримує легітимацію безпосередньо від народу; 3) президент має достатні повноваження, що дають йому змогу бути арбітром між гілками влади; 4) крім традиційного статусу глави держави, президент також має можливість керувати діями виконавчої влади, отже, існує її біцефальність — підпорядкування і відповідальність як перед главою держави, так і парламентом; 5) президент у чітко визначених конституцією випадках має право розпускати парламент; 6) поділ влади наближається до жорсткої моделі, яка характерна для президентської республіки.

Змішані системи взагалі характеризуються певною юридичною невизначеністю в регулюванні відносин президента й уряду, які не можуть бути чітко зафіксовані вже в силу їх мінливості (наявності чи відсутності підтримки президента парламентською більшістю), а також надання відповідного простору практиці й політичній імпровізації¹. Ця невизначеність ще більше зростає через брак традицій парламентаризму й багатопартійності, орієнтації суспільства не на формальні інститути, а на лідерів².

Небезпека, що криється в організації влади президентсько-парламентської республіки, за браком відповідних умов полягає у тому, що, володіючи юридично досить сильним рівнем президенціалізму, на практиці ця модель тяжіє до ще більшого його посилення, особливо в період установаження партійного єдиновладдя на чолі з президентом. Однією з головних причин цього поряд із соціально-економічними є брак у цих країнах демократичних традицій і, навпаки, наявність тривалих авторитарних. Концентрація значної влади в руках президента, його відносна незалежність від парламенту й те, що він завжди

---

¹ Ардан Ф. Франция: государственная система. — М. : Юрид. лит., 1994; Жакке Ж.-П. Конституционное право и политические институты. — М. : Юрист, 2002.

² Медушевский А. Перспективы дуализма. Очерки политической трансформации / А. Медушевский // Вестн. Европы. — 2008. — № 24 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/vestnik/2008/24/me7.html>

представляє (нехай навіть відносно) більшість виборців, значно полегшує ігнорування опозиції і встановлення персональної диктатури.

Гнучкість організації державної влади у цих державах вирішальною мірою визначається способом формування органів державної влади й тим обсягом повноважень, якими вони володіють. Подвійна демократична легітимність, тобто всенародність обрання і президента, й парламенту виключає серйозні політичні розбіжності, які могли б викликати параліч влади. Баланс влади такий, що обсяг владних повноважень президента й парламенту здебільшого залежить від підтримки народу, волі виборців.

Логіка моделі президентсько-парламентської республіки спрямована на конструювання влади виконавчої — сильної, динамічної, ефективної, надмірно незалежної від законодавчої влади. Остання розподіляється між двома інститутами — президентом та урядом, компетенційна взаємодія яких як між собою, так і з владою законодавчою структуруються так, щоб президент, будучи невідповідальним перед парламентом як голова виконавчої влади, шляхом безпосереднього впливу на уряд, через предмет свого відання, противагу і стримування парламенту захищав би уряд як політично відповідального перед парламентом суб'єкта від нестабільності, породжуваної парламентом, так би мовити, від сповзання в урядові кризи, а значить, ослаблення виконавчої влади. У той же час і парламент, впливаючи на президента й уряд (шляхом участі у формуванні й відставці уряду, контролю за його діяльністю, через подолання вето президента, ратифікацію й денонсацію міжнародних договорів) не дає президентові безконтрольно впливати на уряд та перетворювати його на свій адміністративний апарат.

Таким чином, президентсько-парламентська республіка може залишатися досить ефективною навіть при радикальній зміні політичної ситуації. Забезпечуючи в першу чергу самостійність та ефективність виконавчої влади, вона одночасно спрямовує всі гілки державної влади на співробітництво і взаємодію при будь-якому розкладі політичних сил.

И. В. Процюк

**РАЗДЕЛЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ
В ПРЕЗИДЕНТСКО-ПАРЛАМЕНТСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ**

Анализируются основные аспекты разделения государственной власти в президентско-парламентской республике, место и роль президента и парламента в государственном механизме, основные элементы системы сдерживаний и противовесов, раскрываются основные признаки таких государств.

Ключевые слова: президентско-парламентская республика, президент, парламент, правительство, компетенция.

I. V. Protsyuk

**DIVISION OF STATE POWER IN A PRESIDENTIAL-
PARLIAMENTARY REPUBLIC**

The main aspects of the division of state power in a presidential-parliamentary republic, the place and role of president and parliament in the state mechanism, the basic elements of a system of checks and balances were analyzed in the article. The fundamental features of such states were disclosed in article.

Keywords: presidential-parliamentary republic, president, parliament, government, authority.